

MICHAEL FINKEL

MESTARI- VARAS

**Tositarina rakkaudesta, rikoksista ja
vaarallisesta pakkomiellestä**

Suomentanut Heli Naski

Englanninkielinen alkuteos *The Art Thief: A True Story of Love, Crime, and a Dangerous Obsession*

Oscar Wilden sitaatti on Wilden esseestä ”Kriitikko taiteilijana” teoksessa *Naamioiden totuus ja muita esseitä*, suom. Timo Hännikäinen, Savukeidas 2008.

Copyright © 2023 Michael Finkel
Suomenkielinen laitos © Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

Sivun 2 veistos *Aatami ja Eeva*, Georg Petel, 1627, norsunluu.
Varastettu Rubenshuisista (Antwerpen, Belgia)

Piirroksat: Kristine Ellingsen

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-48600-8

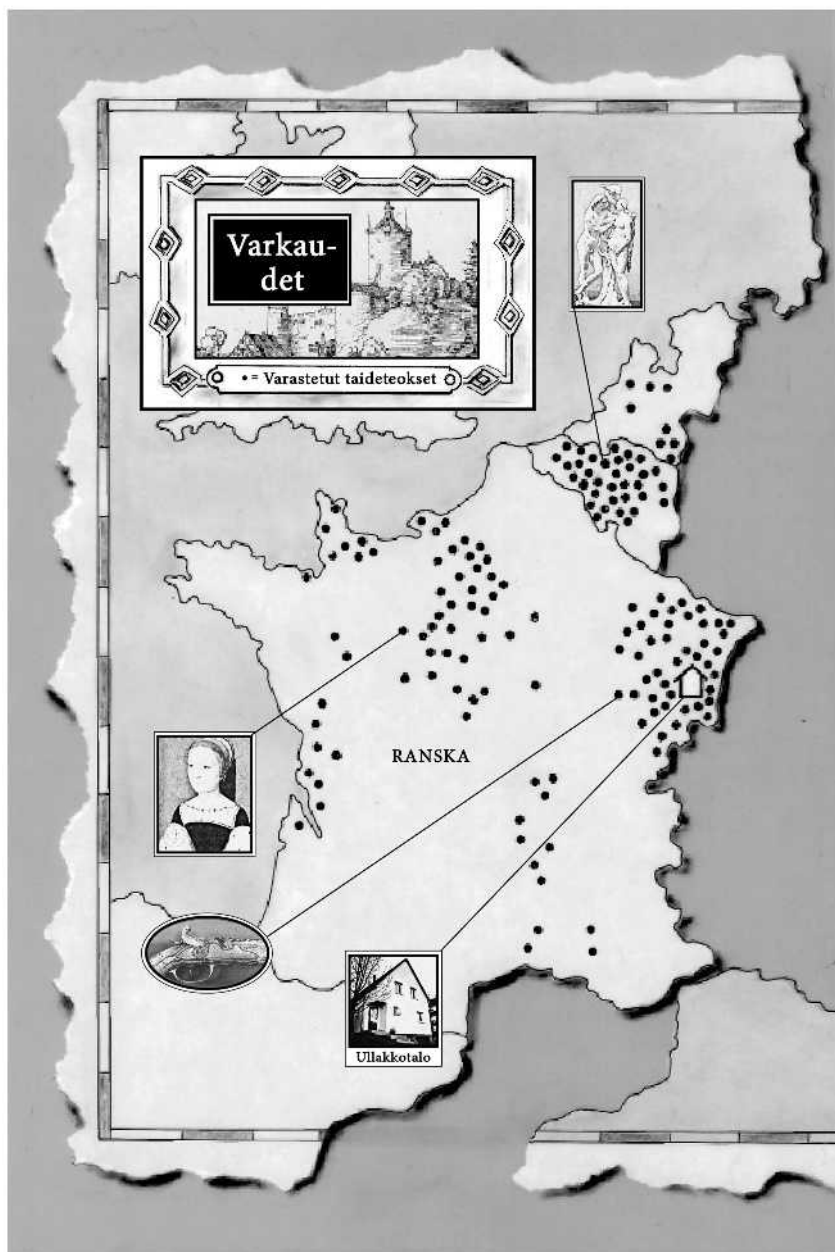
OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

Isälleni Paul Alan Finkelille

Estetiikka on etiikkaa arvokkaampaa.

– OSCAR WILDE

○ Makuuhuone ○

KUN STÉPHANE BREITWIESER lähestyy museota valmiina jahtiin, hän tarttuu tyttöystäväänsä Anne-Catherine Kleinklausia kädestä. Söpö pari kävelee yhdessä vastaanottotiskille ja tervehtii. Sitten he ostavat käteisellä kaksi lippua ja astuvat sisään.

On lounasaika, varastamisaika, vilkkaana sunnuntaina Antwerpenissä Belgiassa helmikuussa 1998. Pari sulautuu turistien joukkoon Rubenshuisissa ja osoittelee veistoksia ja öljyvärimaalauksia ihailevasti nyökytellen. Anne-Catherine on pukeutunut kirpputoreilta ostettuun Chaneliin ja Dioriin, ja hänellä on suuri Yves Saint Laurentin laukku olallaan. Breitwieserin nappikauluspaidan helma on työnnetty tyylikkäiden housujen kauluksen sisään, ja hänen hiukan liian väljän päällystakkinsa taskussa on Sveitsin armeijan linkkuveitsi.

Rubenshuis on hieno museo, joka toimii 1600-luvun suuren flaamilaisen taidemaalarin Peter Paul Rubensin entisessä kotitalossa. Pariskunnan vaeltaessa olohuoneen, keittiön ja ruokasalin läpi Breitwieser painaa muistiinsa sivuovien sijainnit ja pitää silmällä vartijoita. Hän sommittelee mielessään useita pakoreittejä. Heidän tähtäimessään oleva esine on museon perällä sijaitsevassa pohjakerroksen näyttelysalissa. Siellä on messinkinen kattokruunu ja korkealle kohoavat ikkunat, joista osa on nyt peitetty luukuilla teosten suojaamiseksi keskipäivän

auringolta. Puuleikkauksin koristellun lipaston päällä on järeään alustaan kiinnitetty akryylilaatikko. Sen sisään on suljettu Aatamia ja Eevaa esittävä norsunluinen veistos.

Breitwieser löysi veistoksen käydessään yksin tiedusteluretkellä museossa muutama viikko sitten ja joutui esineen lumoihin – neljäsataa vuotta vanha veistos säteilee yhä ainoastaan norsunluulle ominaista sisäistä hehkua, joka tuntuu hänestä ylimaalliselta. Retkensä jälkeen hän ei saanut veistosta mielestään, vaan haaveili siitä lakkaamatta. Niinpä hän palasi Rubenshuiisiin Anne-Catherinen kanssa.

Kaikenlaisissa turvatoimissa on heikkoutensa. Tiedusteluretkellään hän totesi tämän akryylisen näyttelylaatikon heikkoudeksi sen, että yläosan voi irrottaa jalustasta avaamalla kaksi ruuvia. Toki ne ovat hankalia ruuveja, joihin on vaikea yltää laatikon takaosassa, mutta niitä on vain kaksi. Vartijoiden heikkoutena on se, että he ovat ihmisiä. Heille tulee nälkä. Breitwieser on havainnut, että suurimman osan päivää kussakin näyttelytilassa on vartija, joka tarkkailee yleisöä tuolilla istuen. Paitsi lounasaikaan. Silloin tuolit odottavat tyhjinä, kun turvahenkilöstö käy vuorotellen nopeasti syömässä. Työhön jäävät vartijat vaihtavat istumisen partiointiin ja pistäytyvät kierroksiltaan näyttelytiloissa ennakoitavassa tahdissa.

Tämän vaiheen ärsyttäviä muuttujia ovat turistit. Jopa keskipäivällä heitä maleksii ympäriinsä liikaa. Museon suosituimmissa saleissa on näytteillä Rubensin omia maalauksia, mutta ne ovat liian suuria varastettaviksi tai liian synkän uskonnollisia Breitwieserin makuun. *Aatamin ja Eevan* salissa on teoksia, joita Rubens keräsi elämänsä aikana, kuten marmorisia rintakuvia roomalaisista filosofeista, Herkulesta esittävä terrakottapatsas ja jokunen hollantilainen ja italialainen öljymaalaukset. *Aatami ja*

Eeva -veistoksen (jonka tekijä on saksalainen kuvanveistäjä Georg Petel) Rubens on tietävästi saanut lahjaksi.

Turistien kierrellessä salissa Breitwieser seisautuu jonkin öljymaalauksen eteen ja ottaa taiteenkatsojan asennon kädet lanteilla tai puuskassa rinnalla, tai toinen käsi leuan alla. Hänen repertoaariinsa kuuluu toistakymmentä poseerausta, joiden kaikkien tarkoitus on ilmaista tyyntä tutkiskelua, vaikka sydän takoo kiihtymyksestä ja pelosta. Anne-Catherine pysyttelee lähellä salin oviaukkoa välillä seisten, välillä penkillä istuen, koko ajan rennon välinpitämättömän oloisena, mutta pitäen koko ajan huolta, että näkee selvästi ulkopuolella olevaan käytävään. Tällä alueella ei ole valvontakameroita. Niitä on koko museossa vain kourallinen, sinne tänne ripoteltuina, ja Breitwieser on todennut, että jokaisessa on oikea johto. Pienemmissä museoissa saattaa olla feikkikameroita.

Pian pari jää saliin hetkeksi kahdestaan. Seuraa räjähtävä muodonmuutos, kun Breitwieser luopuu tarkoin harkitusta asennostaan ja loikkaa turvanauhan yli puulipaston luo. Hän kaivaa Sveitsin armeijan linkkuveitsen taskustaan, vääntää ruuvimeisselin esiin ja käy akryyli-laatikon kimppuun.

Ruuvi kääntyy neljä kertaa, ehkä viisi. Veistos on mestariteos, vain 25 senttiä korkea, mutta silti häikäisevän yksityiskohtainen. Ensimmäiset ihmiset ovat juuri liikkautamaisillaan toistensa syliin, käärme on kiertynyt tiedon puun ympärille heidän takanaan, kielletty hedelmä on poimittu, mutta siitä ei ole haukattu: ihmiskunta syntiinlankeemuksen partaalla. Breitwieser kuulee hiljaisen yskähdyksen – se on Anne-Catherine – ja ponkaisee lipaston luota kevyesti ja sulavasti takaisin taiteenkatsojan asentoon, ennen kuin vartija ilmestyy. Sveitsin armeijan

linkkuveitsi on taas hänen taskussaan, mutta sen ruuvi-meisseli on yhä ojossa.

Vartija kävelee huoneeseen, pysähtyy ja haravoi näyttelytilaa katseellaan. Breitwieser pakottautuu hengittämään rauhallisesti. Vartija kääntyy ympäri ja on hädin tuskin oviaukon takana, kun varas jatkaa jo työtään. Näin Breitwieser etenee, puuskittain ja vähän kerrassaan, hyppii kuin heinäsiirkka ympäri näyttelytilaa, kääntää ruuvia pari kertaa, yskäisy ja loikka, pari käännöstä lisää, ja sama uudestaan.

Ensimmäisen ruuvien avaaminen turistien ja vartioiden jatkuvan tiputtelun lomassa vaatii kymmenen minuutin keskittyneen ponnistelun, vaikka virhemarginaali on nipistetty minimiin. Breitwieser ei käytä hanskaita, hän panostaa sormenjalkien uhalla sorminäpäräyteen ja herkkään tuntumaan. Toinen ruuvi ei ole yhtään helpompi. Lopulta se antaa periksi museovieraiden lähestyessä, mikä pakottaa hänet ponkaisemaan taas pois molemmat ruuvit taskussaan.

Anne-Catherine ottaa häneen katsekontaktin huoneen poikki, ja hän taputtaa kädellä sydäntään sen merkiksi, että on valmis viimeiseen vaiheeseen eikä tarvitse Anne-Catherinen suurta laukkaa. Anne-Catherine suuntaa kohti museon uloskäyntiä. Vartija on käynyt jo kolme kertaa, ja vaikka he molemmat ovat olleet jokaisella tarkistuskäynnillä eri paikassa, Breitwieser on hermostunut. Hän on itsekin työskennellyt jonkin aikaa museovartijana ja ymmärtää, että vaikka juuri kukaan ei huomaa niin pikkuruista yksityiskohtaa kuin puuttuvaa tai törrötävää ruuvia, kaikki kunnan vartijat keskittyvät ihmisiin. On uskaliasta pysytellä samassa salissa kahden peräkkäisen vartijankäynnin ajan ja tehdä sitten varkaus. Kolme

käyntiä hipoo jo uhkarohkeutta. Neljäs käynti, joka on hänen kellonsa mukaan vuorossa hiukan yli minuutin päästä, olisi aivan liikaa. Hänen pitää toimia nyt tai luovuttaa.

Hankalaa kyllä, salissa on ryhmä museovieraita. Hän vilkaisee heitä sivusilmällä. He ovat kerääntyneet erään maalauksen lähelle, ja kaikilla on päässään ääniopastuskuulokkeet. Breitwieser päättää, että heillä on tarpeeksi muuta ajateltavaa. Tämä on kriittinen hetki – yksi vilkaisu keneltä tahansa heistä, ja hän olisi käytännössä mennyttä – eikä hän aikaile. Hän epäilee, ettei varasta vie tavallisesti vankilaan itse teko. Vaan empiminen.

Breitwieser astuu lipaston luo, kohottaa akryyli-laatikon alustaltaan ja siirtää sen huolellisesti sivuun. Hän tarttuu norsunluuveistokseen, pyyhkäisee takkinsa liepeet tieltä ja työntää teoksen osittain housujensa vyötärönauhan alle selkäpuolelle, ja sitten hän oikaisee väljää päällystakkia niin, että veistos peittyi. Selkään jää pieni muhkura, mutta sen huomaaminen vaatisi erityisen tarkkaa silmää.

Hän jättää laatikon sivuun, koska ei tahdo tuhlata kallisarvoisia sekunteja sen takaisin asettamiseen, ja harppoo pois määrätietoisesti mutta pitämättä silmiinpistävää kiirettä. Hän tajuaa, että ilmiselvä varkaus huomataan nopeasti ja siihen reagoidaan hälytyksellä. Poliisit soitetaan paikalle. Museo saatetaan lukita ja kaikki vierailijat tutkia.

Siitä huolimatta hän ei juokse. Juokseminen sopii taskuvarkaille ja käsilaukun ryöstäjille. Hän hivuttautuu salin ulkopuolelle ja livahtaa läheisestä ovesta, jonka on valinnut valmiiksi. Se on varattu työntekijöille, joten sitä ei ole lukittu eikä suojattu hälytyslaitteella, ja siitä pääsee museon sisäpihalle. Hän sujahtaa vaalean kiveyksen yli

ja viiniköynnösten peittämän seinän viertä pitkin veistos selässä jumptaen, kunnes tulee toiselle ovelle ja astuu siitä takaisin museoon, lähelle pääsisäänkäyntiä. Hän jatkaa vastaanottotiskin ohi ja ulos Antwerpenin keskustan kaduille. Poliisit ovat todennäköisesti tulossa, ja hän pitää vauhtinsa tietoisesti rauhallisena, miltei laahustaa kiiltävissä loafereissaan, kunnes näkee Anne-Catherinen, ja he jatkavat yhdessä hiljaiselle kadulle, jolle hän on pysäköinyt auton.

Hän avaa pienen, keskiyön sinisen Opel Tigran tavaratilan ja laittaa norsunluuveistoksen sinne. Molemmat pidättelevät kuplivaa euforiaansa, kun hän istuu ratin taakse ja Anne-Catherine apukuskin paikalle. Hän tahtoisi revitellä moottoria ja kaahata täyttä vauhtia, mutta ymmärtää ajaa hitaasti ja pysähtyä liikennevaloissa kaupungista vievällä reitillä. Vasta kun he tulevat valtatielle ja hän painaa kaasua, he vapautuvat ja lakkaavat olemasta varuillaan. Sitten he ovat vain kaksi kaksikymmentäviisivuotiasta kakaraa, jotka paahtavat riemuissaan ylinopeutta. He ovat turvassa.

TALO ON VAATIMATON, kelmeä kuutio, rapatut betoni-seinät täynnä pieniä ikkunoita ja jyrkkä punatiilikatto. Takapihan ruoholänttiä varjostaa pari mäntyä. Tämä esi-kaupungin katu on täynnä samanlaisia taloja. Auto- ja kemianteollisuudesta elävä Mulhousen kaupunki sijaitsee Itä-Ranskan teollisuusvyöhykkeellä ja on yksi kauneudesta tunnetun maan vähemmän houkuttelevista alueista.

Suurin osa asuintiloista on pohjakerroksessa, mutta kapeat portaat vievät vielä pieneen ullakkokämppään. Kattoparrujen väliin tungetuissa olo- ja makuuhuoneessa on vähän tilaa ja katto matalalla. Näihin huoneisiin vievä ovi pidetään aina lukossa, ja ikkunaluukut ovat pysyvästi kiinni. Makuuhuoneeseen ahdetun majesteettisen pylväs-sängyn kullanväriset veluuriverhot on sidottu punaruskeilla nauhoilla. Punaisten satiinilakanoiden päällä on röykkiö tyynyjä. Täällä, tämän oudon ylenpalttisuuden keskellä, on nuorenparin nukkumapaikka.

Kun Breitwieser avaa silmänsä, hän näkee melkein ensimmäiseksi *Aatamin ja Eevan*. Juuri siksi hän pitää norsunluuveistosta yöpöydällään. Joskus hän sivelee sormenpäällään yksityiskohtia, joita taiteilijan kädet ovat aikoinaan työstäneet – Eevan hiusten laineita, käärmeen suomuja ja puun karheaa runkoa. Veistos on yksi upeimmista hänen tielleen osuneista teoksista, ja se saattaa myös olla kaksi kertaa arvokkaampi kuin kaikki tämän korttelin talot yhteensä.

Yöpöytää koristaa toinenkin norsunluuveistos, roomalaista metsästyksen ja hedelmällisyyden jumalatar Dianaa esittävä pienoispatsas, joka kohottaa oikeaa käsivarttaan puristaen tiukasti kultaisia nuoliaan. Dianan lähellä on kolmas pienoispatsas, Pyhä Katariina Aleksandrialainen, varhainen kristitty pyhimys. Ja sitten on vielä yksi, kiharatukkainen Cupido, joka lepuuttaa jalkaansa pääkallon päällä kuvastaen rakkauden voittoa kuolemasta. Voisiko mikään tarjota sävähdyttävämpää alkua jokaiselle päivälle kuin norsunluukokoelman eteerinen hohde?

Voipa hyvinkin, nimittäin norsunluuveistosten vieressä kimmeltävä kultainen, kirkkaan sinisellä emalilla koristeltu tupakkarasia, jonka on teettänyt itse Napoleon. Kun sitä pitää kämmenellään, tuntee matkaavansa aikojen halki. Seuraavana on kauniisti hiottu ja kaarevalinjainen kukkamaljakko, joka on ranskalaisen lasinpuhaltajamestarin Émile Gallén luomus 1800-luvun lopulta. Sitten vanhempi esine, hieno hopeinen viinipikari, johon on kaiverrettu kukkaköynnöksiä ja kiehkuroita. Breitwieser kuvittelee, kuinka kuninkaalliset ovat kohottaneet sitä pidoissa ja läikyttäneet siitä viiniä vuosisatojen mittaan. Sitten lisää pieniä, pyöreitä tupakkapurkkeja, niin miellyttävän muotoisia, ja pronssiesineiden osasto lähellä posliinifiguriinia, jonka vieressä on helmisimpukan kuoresta tehty malja. Jo pelkästään hänen yöpöydällään olevista esineistä saisi oman museonäyttelyn.

Myös Anne-Catherinen puolella sänkyä on yöpöytä. Ja suuri lasiovinen, vitriinihyllyillä varustettu kaappi. Ja kirjoituspöytä, ja piironki. Makuuhuoneen jokainen taso on täynnä. Hopealautasia, hopeakulhoja, hopeavaaseja, hopeakuppeja. Kullattuja teestastoja ja tinasta tehtyjä miniatyyriesineitä. Varsijousi, sapeli, sotakirves, nuija.

Marmori-, kristalli- ja helmiäisesineitä. Kultainen taskukello, kultainen uurna, kultainen hajuvesipullo, kultainen rintaneula.

Pariskunnan piilopaikan toisessa huoneessa on lisää. Puinen alttaritaulu, kuparilautanen, rautainen almulipas, lasimaalausikkuna. Apteekkipurnukoita ja antiikkisia pelilautoja. Toinen rykelmä norsunluuveistoksia. Viulu, torvi, huilu, trumpetti.

Teoksia ja esineitä on kasattu nojatuoleille, tuettu seiniä vasten, aseteltu ikkunalaudoille, levitetty pyykkipinojen päälle, työnnetty sängyn alle ja sullottu kaappiin. Rannekelloja, kuvakudoksia, olutkannuja, piilukkipistooleja, käsin sidottuja kirjoja ja lisää norsunluuta. Keskiaikainen ritarin kypärä, puinen Neitsyt Maria -patsas, jalokivikoristeinen pöytäkello, keskiaikainen kuvitettu rukouskirja.

Kaikki tämä on vain lisärekvisiittia todella loisteliaille teoksille. Kaikkein upeimmat ja ylivoimaisesti arvokkaimmat taideteokset roikkuvat seinillä: siellä on öljymaalauksia, etupäässä 1500- ja 1600-luvuilta, myöhäisrenessanssin ja varhaisbarokin mestareiden tarkkoja ja yksityiskohtaisia taidonnäytteitä, jotka uhkuvat väriä, liikettä ja elämää. Muotokuvia, maa- ja merimaisemia, asetelmia, allegorioita, talonpoikaiskuvauksia, paimenidyllejä. Näytely ulottuu katosta lattiaan, vasemmalta oikealle, huoneesta toiseen; teokset on järjestetty teemoittain tai maantieteellisesti tai tyrkätty jonnekin umpimähkään.

Oman aikansa suurimpien taiteilijoiden kirjo on niin laaja – Cranach, Brueghel, Boucher, Watteau, Goyen, Dürer ja kymmeniä muita – että huoneet ovat tulvillaan norsunluun hohteen voimistamaa, hopean säihkeen korostamaa ja kullan kimalluksen moninkertaistamaa väriä. Taidejournalistit ovat arvioineet mitäänsanomattoman

talon ullakolle kätettyjen teosten yhteisarvoksi peräti 1,8 miljardia euroa. Nuoret ovat loihtineet ankean kaupungin laitamille todellisuuden, jollaista harva osaa edes kuvitella. He asuvat aarrearkussa.